

AOTEAROA

He Nupepa ma nga Tangata Maori.

PUKAPUKA I.

NEPIA, 4 HUNE, 1892.

Nama 1.

AOTEAROA.

He Nupepa ma nga Tangata Maori.

Ka maha nga tau kua pahemo o te korenga o te "Korimako" te nupepa whakamutunga a te Maori. Ko te tikanga nui ia tenei me whiwhi tenei Iwi te Maori i te nupepa, mehemea ka hiahia kia kotahi to ratou haere.

Ko "Aotearoa" hei whakahaere i nga tikanga mo nga Iwi Maori o Nui Tiren. E rite ana tena ki te kanohi mo ratou, no te mea ma tera ka kite ai ratou i nga mahi o to ratou Motu, o era atu whenua hoki i te Ao. E rite ana tena ki te tarininga, no te mea ka rongo ratou i nga korero o nga whenua i tawhiti, i nga mahi o era wahi. E rite ana tena ki te arero, no te mea ma kona ka taea ai e nga Iwi te korero i o ratou whakaaro mo nga mea e pai ana kia mahia mo te Iwi Maori. E rite ana tena ki nga ringaringa, no te mea ma kona ka taea ai e te Maori te mahi i nga mea e hiahitia ana e ratou. E rite ana tena ki te roro, ki te manawa, no te mea ma kona ka taea ai e te Maori te whakaaro mo nga mea e pai ai nga Iwi.

He maha nga nupepa i Taa i te reo Maori. I nga ra o mua, i mua atu i te whawhai Pakeha, e rua nga nupepa, tetahi i taaia e Te Koohi ki Te Awamutu, tetahi na Waikato raua ko Ngatimaniapoto i Ngaruawahia. Ko te mahi o aua nupepa he riri tonu kia raua i mua atu o te whawhai o nga hoia a Te Kuini ki nga Maori. Haere ana a Rewi ki Te Awamutu kii atu ai kia Te Koohi kia haere; kaore a Te Koohi i whakaae, engari ma Kawana Kerei e whai kupu atu ki a ia, katahi ia ka haere. Homai ana e Rewi ki a ia e toru wiki hei tataritanga i te kupu whakahau a Kawana Kerei, mehemea ka noho ia i muri iho i nga wiki e toru ka patua. No te rongonga o te Kawana i tena, ka whakahaua mai a Te Koohi kia haere ki Akarana, a haere ana ia, a kaore i patua e Manga te Pakeha. He tangata nui a Te Koohi i Ingangangi. Ko tana perehi i whakangaromia, ko nga reta o te perehi i whakarewaina hei maata mo te whawhai. Ko ta te Maori nupepa hoki i mate tahi i te takiwa o te whawhai. Na taua whawhai ano hoki i pa nui ai he mate ki nga Maori. Mahuetia ana a ratou mahinga kai, ko o ratou kaainga kua whakangaromia, ko te pai i whakaakona ki te Rongo-pai warewaretia ana.

I muri iho i te maunga-rongo, e rua nga nupepa Maori i whanau mai. Ko te Waka Maori i whakaturia ete Kawanananga o Te Makarini, ko te Wananga tetahi na nga Maori o Haaku Pei ratou ko Henare Rata i whakatu, ko Te Hiana tetahi o nga kai-whakahaere i mua atu i tona tuunga hei Minita Maori. Whawhai ano hoki ena nupepa kia raua. Na Henare Rata raua ko Te Hiana me Karaitiana Takamana ratou ko Te Hapuku, Tarcha te Moananui, Renata Kawepo, me etahi atu rangatira Maori i whakawa i te

Waka Maori i roto i te Kooti Hupirim, a i mate taua nupepa ki reira. Nui atu to ratou hari me te koa i te hinganga o to ratou hoa riri. Engari ko te Wananga i maumau ake ano, a i muri tata iho ka mate i te hemo kai, kaore i whangai a te Iwi Maori ki te kai. No muri iho ka whanau ko te Korimako. He nupepa pai tena, otira kaore e tino pai ki nga Maori, no te matenga o te Pakeha nana taua nupepa, ka whai ano i muri i era nupepa a ka tanumia atu.

Na, ko te take i mate ai aua nupepa katoa kaore i atawhaitia, i whangai e nga whenua Maori. Na te moni i tu ai a te Pakeha mea. Ora ai te Maori i tana whenua. Ko a te Pakeha nupepa atawhai ai ki te moni. Ko ta te Maori nupepa ma te whenua e whangai. Otira ko ena nupepa katoa, haunga ano te nupepa o Ngaruawahia i whakangaromia e te whawhai, ko nga ingoa kau e kia ana na te Maori. Engari na te Pakeha, nana ano i whakahaere ki puta ai ona hiahia. I tetahi takiwa he pai ona hiahia, i tetahi takiwa he kino. Engari ko nga mea katoa kua puta mai i te whakaaro o te Pakeha i mahia mona ano. Ko "Aotearoa" hei taonga tupu mo nga Maori, kaore he Pakeha e whai hia ki roto. Ka whakahaere motuhaketia hei painga mo te Iwi Maori anake. Hei whakaturia e i nga mahi o te Pare mata: hei panui i nga korero i roto i nga Kooti Whenua Maori, me era atu Kooti e whai tikanga ana mo nga Maori; hei panui i nga korero o nga huihui Maori, me nga Kura Maori, me nga ngahau, me nga mahi paamu a te Maori, me nga mahi katoa e ahu mai ana mo nga Iwi Maori.

Koia tenei nga putake o tenei nupepa.

Ka tukua kia perehitia nga reta a nga tangata matau e tuku mai ana, mo runga i nga mea e whai-tikanga ana ki nga Maori, engari kauaka e tuhia mai nga korero kino, me nga korero horihori.

He pai tonu te tukunga mai i nga pukapuka whakatu mai i nga whakaaro mo nga Ture hei painga mo te taha Maori, mo te whakatikatika i te mahi o te Kooti Whenua Maori, mo nga kura, mo nga paamu, me nga rahu.

He mea tika kia whiwhi nga Maori i te nupepa. Ko nga Pakeha tino rawa kore, e mohio ana ki nga mea e mahia ana i nga pito o te Ao. Ka taea e ia te hoko mo te kapa kotahi te nupepa hei whakatu ki a ia i nga mohiotanga. Heoi ta te Maori e mohio ai ko tana i kite ai, i rongo ai.

He maha nga pohehetanga o te Maori i runga i te korero tito. Mehemea ka tu he nupepa Maori ka hohoro te taea ensi mea te whakakore. I tae he mai nga korero o nga hui pena me te huihuinga nui i Waitangi. Ka korero tena tangata, tena tangata i tana korero, mawai ra e mohio ko tewhera te mea tika.

Kaore te Maori e mohio ki nga mahi o te Pare mata, engari, mehemea he nupepa ka whakaturia mai nga

korero katca, me nga mahi i oti i reira.

Tetahi, mehemea kaore he nupepa e taea e nga Iwi Maori te whakatakoto tikanga, te whakakotahi ranei i nga mahi e ora ai, e whai pai ai mo ratou, tae noa ki a ratou tamariki.

He mea ata whakaaro marie i muri iho i te ra o taku whiwhinga, ka tino whakaaro au me whakatutu a Aotearoa.

He tokomaha ngs rangatira Maori i korero atu au mo tenei mea, a whakaae katoa mai ana ratou, he mea pai.

I runga i tenei, i taku panui tua-tahi, kua avhinatia mai au e nga tamariki taane a nga rangatira toko-waha, ara, J. G. Taiaroa, te Kani Pere, Arapata Karaitiana, me Wiremu Mu-kunga Porotene tamaiti whangai a Renata Kawepo.

E mea ana au kia oti te whakarite he oranga mo Aotearoa, ka tukua ki te Komiti, e whakaturia e te hui o Waitangi. Ma taua Komiti e whakakotahi nga kaumatua, me nga tamariki. Ma nga kaumatua whai-matauranga, pu-whakaaro hoki e tohutohu nga taimatiriki ngakau tu-pakaka, hei reira te matauranga, me te kaha, ka tau-purupuru haere. Kote kai ma Aotearoa, kaahu mai i reira.

1. I nga whenua o nga Maori. Me tono ia Iwi, ia Hapu hoki kia wehea he whenua hei whenua reti mo nga tau e rua-tekau-ma-tahi, ko te moni o te rihi o aua whenua ma te nupepa, kaore he tikanga kia nui te whenua ka uru ki aua Kahui, engari ma ia hapu, ma ia Iwi e Rahui i tetahi pihi o ratou whenua hei kai ma Aotearoa.

2. Ka hokona te nupepa me te moni iti, a kei reira tetahi oranga mona.

3. Ko nga Pakeha kai-hoko taonga aha atu ranei i roto i nga takiwa nohoanga Maori, ka tono kia tukua mai i o ratou panui kia Aotearoa. Ka tukua nga panui a nga Pakeha o ia taone, o ia taone, ka whakararangitia raro i ia taone, i ia takiwa, ata:—

Nga panui o Neopia.

Nga panui o Kemureti.

Nga panui o Kororareka.

Mehemea ka peratia, ka nui atu nga moni e riro mai. Ka tono kia tukua mai i a ratou panui, hei reira ka aea tetahi wahi o te moni e pau ana i te whakahaere o te nupepa.

TE WHAKATAUNGA O OMAHU.

I MURI mai o te nukuhanga o te Kooti i te 17 o Maehe kua mahue ake nei, kua ata tirohia e matou nga korero kotoa i whakatakotria mai ki mua i a matou. A kua kowhitia mai hoki e matou i roto i aua korero nga wahi e aheria ana e matou te kii he ponoi, a e whai paanga ana hoki ki nga korero tuturu o tenei keehi.

I runga iha tini korero kurarararu taupatupatu hoki, baunga nga korero o tetahi anake ki tetahi kai-korero, engari i a te kai-korore kotahi ano rereke aana korero i tetahi atu wahi. No konei ka tuturu o matou whakaaro he iti noa nga korero tuturu tuku kei

te'mau. Ko te nuinga o nga korero i takoto mai nei ki mua i a matou, he hua pea no runga i te mahi matauranga, he kawenga ranei na te kore e mohio ki nga rekeketanga haeretanga i ia wa i ia wa o nga korero e tukua haeretia iho ana i runga i te korero a ngutu apiti hoki, ki te awangawanga kai o te whakaaro ki nga korero tawhito, te taea te purupuru nga tino putake.

I runga i nga whakahaerenga o nga korero tuku o tenei poraka e mahara ana matou kaore he tino tikanga kia kii he raupatu ta Taraia tua-tahi ki te whenua nei, kaore ranei. Kei te whakaao katoa hoki i whai turanga was-was ia ki te whenua nei, na runga ranei i te raupatu, na runga ranei i etehi whakaritenga rangimarie, kaore ana tino tikanga. Heoi ko taua tura-nga ona i waiho hei take mona ki te whenua, tupu haere atu ai hoki hei take ki te whenua, mo tana mokopuna mo Taraia tua-rua. E kitea ana ano hoki, mehemea he aha ranei taua take o Taraia tua-tahi. Kihai i motuhake ki a ia anake, engari i noho tahi ratou ko Ngatiwhatumamosa, i moemoe mai nei ki ona tamariki me ona uri, me te mau tonu hoki o to ratou mana ki te whakahaere tahi i nga tikanga ki runga i te whenua, tae noa ki te wa i wehe-wehe ai i nga ra o Taraia tua-rua. Mehemea he aha ranei te tuturutanga o te raupatu i kii nei na Taraia tua-rua, kanui hoki te kuraruraru o nga korero mo taua mea, hei aha, kitea ana i runga i te ahua o nga tikanga o muri iho. Ko era o Ngatiwhatumamosa i waho atu i nga uri o Taraia tua-tahi i runga i te moemoenga o nga uri i kore atu ratou, ka mahue pai iho te whenua ki nga uri o Taraia tua-tahi. Ka kore i konei nga take o Turauwha motuhake nei ki waho i o Taraia tua-tahi. Kua whakaarahia mai etehi take i runga i nga mokopuna tokowha a Taraia tua-tahi, ara, i a Te Huhuti, Taraia tu-rua, Hinehore me Hikateko.

Mo te taha kia Te Huhuti, kaore he tino tikanga kia kii ake matou i ma'e tona take ki te whenua nei, kaore ranei i runga i tona moenga i a Te Whatu-spiti. Ko to matou whakaaro tenei, mehemea i ahua kore tona paanga i runga i tona wehenga atu, i ora ano tona take i te hokinga mai o Hikawera. E mea ana ano hoki matou, kahore i kaha nga kupu e kii nei i kore nga take o Hinehore rana ko Hikateko, na konei matou ka kii, e wha nga tupuna whai take ki tenei whenua, ara, ko Hikawera, ko Taraia tua-rua, ko Hinehore me Hikateko.

Kua tae tonu mai ki te wa i a te Rangikamangungu raua ko Hawea me Te Uamairangi. Enei tangata tokotoru i whakahaere tikanga katoa ki taua whenua e whakawakia nei. A i te mea i heke iho ratou i te tupu na kotahi, e ahei ana tena hei whakamarama i to ratou whai-mana ki te whakahaere i o ratou whai-taketanga ki te whenua, e mohio nei matou i mahia e ratou.

Mo te tuku a Tuku e kii nei, e mahara ana matou i whai-tuku ano pea a Hinahinaariki kia Te Rangikamangungu hei whakarite i te Ohaki a tona papa i tona matenga. Engari kaore matou e whakaao ki tera wahi o te korero i kii nei, i heke katoa atu te whenua kia Te Rangikamangungu, a i kore katoa te take o etahi o nga tangata whai-take. Mehemea i riro i a Te Rangikamangungu tetahi mea i runga i taua tuku, ko te mana anake o Tuku i riro, a kabore i rereke nga take o era atu tangata whai-paanga. E whaka-

aro ana ano hoki matou, kaore i riro i a Hawea terei whenua i runga i te tukunga o ona toto. Kahore matou e kate, i whakatapua tenei whenua fi runga i te tukunga o ona toto. Kaore hoki matou e kate i te take marama, tau ai ki runga i tetahi wahi o Omaha i runga i taua take. I mahi hoki nga tangata ki runga i taua whenua ano, kaore he tapu nei. A kabore hoki he kupu i te aroaro o te Kooti hei whakatatu i te whakanoanga o taua tapu. Ki ta matou titiro ko te take o Hawea kite whenua he pera amo me to Te Rangikamangungu he take tupuna.

E marama ana te Kooti i whai-take enei tupuna toko-rua ki te whenua me ta raua mahi ano hoki ki te whenua. E puta mai hoki raua i nga tupuna i whai-take i mua i a raua. Otiia, e ki ana matou kihai i motuhake ki raua anake te whenua. E kite ana hoki matou ko Te Uamairangi me etehi atu e piri ana ki a ia, i mahi tahi ki te whenua i runga ano i o ratou nei take. Ko te tuku a Hawea e kii nei kia Tuhotoiriki, kaore e marama ki ta matou titiro. Ko te tikanga ia he take tupuna tona, a, kihai hoki taua take ona i kore.

Ki to matou whakaaro e hara te take o te whawhai. Paratuna i te takahi tapu, e hara ano hoki i te tango whenua, engari, ko te ahua he pakanga mo te haere pokanoa atu o etahi ki te mahi i nga pa tuna o te Rotoroa, no kona ka whawhaitia e nga tangata na ratou aua pa tuna, he kore hoki no ratou e whakaao kia mahi te katoa ki reira. Kaore matou e kite i rereke te ahua o nga take whenua mai i reira tae mai ana ki te korenga atu o Ngatiteupokoiori i tenei takiwa i runga i to ratou hinganga i te Rotoatara. E tino tika ano i hinga ratou i taua parekura, a, horo atu ana hoki i reira. E mahara ana matou mehemea he aha ranei o ratou take whenua i mua atu o taua whawhai, i kore katoa i muri iho. A, i te wa e ngaro ana ratou, kahore i taea te ki i pa ano ratou ki te whenua. Mehemea he mea tika kia whakaaro tenei Kooti, auo nei ia kai te tau 1840 ranei i e tu ana i muri tonu iho o te tunga ki tenei Motu o te Kawanatanga o Ingarangi, ka tino kii matou, kaore he take o Ngatiteupokoiori ki te whenua nei. A ka ki ano hoki matou kaore he tangata ke atu e whai-take ana ki tenei whenua i taua wa. Mehemea ka tino whaia rawatia nga tikanga o taua Ture o te tau 1840, ano ki tenei Kooti, he maha nga whenua o te Motu e takoto kau ana, a kaore he tangata e pa ana ki aua wahi, i tua atu o tenei tikanga pakeke, hei whakaarohanga ma matou e noho nei kei tau 1841, e noho ana, ka waiho tena hei whakaturu mai i etehi tikanga raruraru e kore ai e kitea he tuturutanga marama. Otiia, mehemea ka ata tirohia nga korero maha e pa ana ki taua Ture o te tau 1840, ka tino kitea kihai te Kooti i mea kia whakatoko ia i etehi tikanga e tupu mai ai i roto he mate ki nga tangata nona te whenua. E whakaao ana tenei Kooti ki nga tikanga i whakatakotora i te kehi o "Oakura," he tikanga e rite ana mo nga mea ahua penei, a e ahei ai hoki matou te whakahaere i nga tikanga tika mo runga i tenei kehi, kaore matou e whakaturu atu, ki te whakahoki iho ranei kia rereke atu nga tikanga i era i whakatakotora i reira. Ka tango nei matou i taua tikanga hei tohutohu mo matou. E penei ana matou. I te wa i hoki mai ai a Ngatiteupokoiori ki te whenua nei i runga i te tona a katoa whaka-

puakina neise Te Moananui kia ratou i hoki katoa ano kia ratou o ratou take tawhito, kaore i tua atu. Ahakoa he maha nga kai-korero iki i whakahuatia a Otupaoe a Te Moananui i te hui kia Ngatiteupokoiori Manawatu. Ki ta matou titiro kaore tetehi wahi o tenei whenua i tukua, i maharatia ranei kia tukua. Na ko te mea hei whiriwhiri ma matou inaianei, he aha ranei nga paanga o Ngatiteupokoiori i mua atu o to ratou hekenga, mehemea he aha o ratou take i reira koia na tonu ano o ratou take inaianei.

He maha nga rohe e kii ana i whakatakotora i tenei wa, i tena wa hei wehe i nga paanga o ia hapu, go ia hapu. Otiia, e ki ana matou kaore rawa i manakohia aua rohe kia ahei ai matou te kii inaianei kei te takoto tonu aua rohe. Ko te mea nui e kitea ana e matou no katoa tonu tenei whenua, me te mahi hoki o katoa ki te whenua nei i te wa tonu e hiahia ai ratou. Engari ko Te Rangikamangungu raua ko Hawea e kitea ntitia ana raua ki te taha Haurau Rawhiti hoki o te whenua. Ko Te Uamairangi ratou ko Ngatiteupokoiori ki te taha Hauauruma-tonga. Kaore matou e kite i takoto he rohe tuturu o mua iho ki waengau i a ratou. Na, i runga i te ahua o tenei kehi ma te Kooti e whakatakoto tetahi, etahi raina ranei mo waengau i o nga Iwi o tenei whenua. A i mua o te tino whakataunga o nga Ota, ka roherohe e te Kooti te whenua kia rua kia maha atu ranei wahanga i runga i te mana kua homai nei e te Ture Kooti Whenua Maori 1886, kei runga te maha o nga tangata e kitea ana i whai-take, ana tuturu nga rarangi ingoa, mohiotia ai kia wha i nga wahanga, a ko whea hoki nga raina e whakatakoto e matou.

Otiia i runga i te mea kaore he rohe tupuna hei tohutohu mo matou, ma te Kooti tonu e roherohe te whenua i runga i nga huarahi tika kitana titiro e pai ai hoki te noho a nga Iwi i runga i te rangimarie. Engari ka purutia tonei mo muri rano i te otinga o nga rarangi ingoa. Ko enei korero katoa i mua ake nei e whai-tikanga anake ki nga kehi e raua, ara, ki ta Airini Tonore, me ta Wiremu Porotene me nga tangata i muri i a raua.

Na, mo te Kereme a Wiramina Ngahuka, kua kii te Kooti i mua ake nei kaore i tika a Turauwha, no kona ka whakakorea tonatake i raro i tena tupuna. Engari e ki ana matou he take tupuna ano tona i raro i a Hikateko.

Mo te taha kia te Matenga Pekapeka e ki ana matou kaore i kaha aua korero i homai ai hei whakatu i whai-take mo te 100 eka, e ki ana matou kaore ia i tika ki reira.

E mahara ana ano hoki matou kaore e tika te kehi motuhake a Haurana Tiakiwai.

Ko era atu kehi apiti ano ki ta Te Matenga Pekapeka i raro i a Ngatiteupokoiori, ka ata purutia ano e matou kia whiriwhiria rano nga rarangi ingoa. Otiia he mea tika kia mohiotia tenei, e kore ratou e arai a ki te whakahaere tahi i o ratou paanga i raro i era atu take kua kii nei e matou i tika, engari ka ata purutia tena mo te wa e whakahaerea ai nga rarangi ingoa. Kei roto i nga rarangi kua tapirita mai nei ki tenei whakataunga nga ingoa katoa o nga tangata i whakaturia nei he kereime mo ratou i raro i te take kua whakahuatia iho nei. Ara, he ahua kau aua rarangi, e ahei ana ano hoki kia whakatikatikaia ki runga i nga huarahi e maharatia

ana he tika, i muri iho i te putanga mai o nga whakahe.

E kore e puta wave nga Ota-tuturu, kia tuturu rano o matou whakaaro, ki te ahua o nga wawahanga mo te whenua.

KO NGA NUPEPA TENEI I PERE-HITIA I IA WA, I IA WA.

1. Ko "Te Pihoihoi" i whakahaere-tia e Te Koohi, ko taua nupepa i mate i a Kingi Tawhiao me ona rangatira.

2. Ko "Te Hokioi" ko tenei nupepa i hinga i te timatata o te whawhai nui ki Waikato.

3. Ko "Te Waka Maori" i tautokotia tenei nupepa e te Kawanatanga, a mate ana i te whakawa i whakaarahaia e Henare Rata o Haku Pei ki te kai-perehi o te Kawanatanga.

4. Ko "Te Wananga", ko tenei nupepa i whakahaere i rare i te mana o Hone Hiana, ko tenei nupepa i hinga i te kore moni hei kawe haere i taua nupepa.

5. Ko "Te Korimako" he nupepa pai tenei, he nupepa whakapono, a i hinga i muri iho o te matenga o te tangata nana i timata taua nupepa.

TE MATENGA O PAORA TUHAERE O TE WAITEMATA, ME TE MATENGA O PAORA KAIWHATA O MOTEKO.

Ko te matenga o enei tangata e rua kua motu nga riniki e rua o te tini huihui i nga tangata Maori i te wa kaore he whakapono, a kaore hoki he Kawanatanga. I te wa o te tukunga o nga ingoa ki te Tiriti o Waitangi, ko taua tangata tokorua etamariki ana, ko taua tangata e rua i uru ki roto i nga whawhai, ki nga raruraru i tupono i mua o te taenga mai o te Ture o te Kawanatanga. He tangata toa, he tangata atawhai, ko etahi enei o taua tangata, ko taea te wahine. Ko te tu tangata e kore e whakarere i tona hea, a kaore e mataku i te hoa riri, mei whakarongo te Iwi Maori ki nga kupu whakaako a enei tu tangata, me etahi atu, ko nga raruraru maha noa atu, kua pa mai nei ki te Maori, kua kore. Ko Paora Tuhaere kua roa ia e mate ana. Ko Paora Kaiwhata kua roa ia e whakahemohemo ana. Ko te mea nana ia i tautoko, ko te whakawa o Omaha, ka mutu tena, haere atu ana ia ki tona moenga roa i te 20 o nga ra o Mei nei, kanui te pouri me te aroha, mona.

Ko Te Karimena e tu ana ano hei Minita mo te taha Maori, ahakoa kua whakarereketia nga tunga o nga Minita o te Kawanatanga, ko te taha ki te taha Maori kua wehea. Ko Te Karimena kua whakaturia hei Minita mo te taha ki nga Kooti Whenua Maori, ko au Kooti kei raro i tona mana.

Ko Timi Kara tena e riro mana nga mahi mo te taha ki te taha Maori, ka waiho mana tena mahi, mo te taha ki te Tari hoko i nga Whenua Maori, ka riro tena ki raro i te mana o Makenehi te Minita mo nga Whenua. Tena pea e kitea tetahi raruraru mo te whakaheare i nga mahi mo te taha Maori, engari, e kore e roa kua tikatika haere tena taha. Engari e kitea ana me whakatu ano etahi tangata, ahokoakia, he poori he Komiti ranei hei whakaheare mo te taha ki te Iwi Maori, he maha nga mea hei mahinga, hei tirohanga, a he maha nga mea hei whakatika-

tikatanga ko aua mahi kei waho atu o te kaha o te tangata kotahi. Ko taua Komiti me whakatu mo te taha ki nga Maori, me te Kawana tangata hoki, ko te mahi ma taua Poori Komiti ranei hei whakakaha i te Iwi Maori kia kite ai ratou i nga mea e tika ana hei whakaako ia ratou. E kore e tika kia mahia aua mea me ke atu ano i nga Maori kia uru mai ki roto i aua mahi, a kia whai-mana ki te mahi i raro i nga tikanga o te Ture, me taua Komiti e whiriwhiri nga Pitihana e tukuna ana ki te Parematata, a me te whakaatu i a ratou whakaaro ki te Kawanatanga, no te mea kaore e ahei i nga Komiti o te Parematata te mahi i nga mahi mo te taha ki te Iwi Maori, no reira ka mate ko te Iwi Maori.

Ko Tawhiao kua whakaae ki te tango penihana mai i te Kawanatanga, Ko tenei me titiro atu e tatou, ko te mutunga tenei o te Kingitanga a ko ake nei, ko te Maori kua kotahi ki te Pakeha, a ko tenei, me matakaiti atu ki nga painga, ki nga kinonga ranei o tenei. A, ahakoa pewheia ranei pewheia ranei nga mahara, heoi kua timata te mahi, ko tenei kua kotahi nga Iwi e rua, ma nga kai-arahi o nga tangata Maori, e kite i te taumaha kua tau ki runga i a ratou ko nga kaumatau mea nga tamariki, ka titiro atu kia ratou hei arahi i a ratou.

Ko te hui ka tu nei ki Hehittingi e hapai i nga tikanga kua whakataktoria e te tama a Potatau.

Ko te Kingitanga e whakatete ana ki te Kawanatanga o te Koroni. Mehemea i shei te whakahinga i nga Pakeha me te pana atu i a ratou ki waho o tenei motu, kua ara taua tikanga. Engari kaore i kaha ki te pera. Engari he maha ano nga tangata Maori i piri kia Te Kuini, he tangata penei me Tamati Waka Nene i nga wa o mua. a, penei hoki me Meihā Keepa, me Meihā Rapata, me Renata Kawepo, me Karauria, me Ihaka Whanga, me Pitiera Kopu, me etahi atu i te whawhai o Waikato, a i muri mai ko te whawhai a te Hauhau i arahi nei i o ratou tangata ki te whawhai ki o ratou Iwi ano. Mehemea i piri tonu nga tangata Maori i nga wa o mua ki te whawhai ki nga Pakeha, ko tenei Motu ko Nui Tirenī, kei a ratou anc i tenei ra. Engari ko taua ra kua hori, he maumau ki te tangi ki te miraka kua maringi.

Ko tenei me piri nga Maori ki nga Pakeha, me mahi tahi raua, ko nga ritenga o nga Maori tawhito kua totolu. Engari me whakaaro he mea hou ki te hui ka tu nei ki Hehittingi, he mea kaha atu i te mea tawhito. Ko te tikanga hou kia kaha, kia whanui, kia penei ai me nga tima nunui a te Pakeha, he kaha atu anake ki te ngaru, me te tere te haere ki tona tauranga kawe ai i ana pahihi, me ona utanga.

TE KAWANA HOU.

Te Kawana Hou, Te Era o Karabiko i tae mai ki Ponoke i te Turei, te whitu o nga ra o tenei Marama. Ko te hiahia ake o te ngakau kia penei tona pai me tona atawhai ki te Iwi Maori, me te Kawana kua hoki nei.

Ko tenei Kawana he heramana tawhito, otira he Apīha Manuao.

I te unga mai o te Kawana ki Poneke inanabi i te whitu o nga ra, ka hui te Pakeha o ia wahi o ia wahi ki te whakanui i te Kawana, i roto i taua whakaminenga e rua nga tangata Maori i reira me a raua wahine. Ka taua Te Pere, koia Te Mea o Poneke

e whai-korero ana ia ki te Kawana hou, kaore ano i sta oti tang whai-korero, ka haukotia e tetahi o nga wahine Maori ra te korero a te Pere, ka karanga atu nga Pakeha, taihoa, taihoa koe e korero. I konei ka kata te Kawana, ka patai atu ia ki te Pirimia, he aha te tikanga o tenei kupu taihoa, ka whakaaturia ki a ai, ka mutu te korero a nga Pakeha, ka tu mai ano te wahine Maori ra ka whai-korero, a ka mutu tana korero, ka haere atu ia ki te ringaringa ki te wahine a te Kawana, nui atu tona ka, me tona pai ki te ahua o tenei Iwi o te Maori.

Ko te kape tua-tahi o tenei nupepa o "Aotearoa" kua puta, engari he maha nga raruraru i tupono, no reira kaua nga kai-korero o tenei nama tua-tahi e mahara, ka penei tonu te tauwira o tenei nupepa. He maha nga panui meake te perehitia ai.

A ka tukuna a ko ake nei nga korero hou o Tawahi, a me nga korero katoa o te Parematata Maori ka tu nei ki Hehittingi.

Ko te take i tukuna atu ai te kape tua-tahi o tenei nupepa, he mea kia mohio ai nga tangata Maori kua puta mai a "Aotearoa" ki te ao marama, mehemea ka mate tenei nupepa no naga Maori te he.

Ka koa matou, mehemea ka tukutukuna mai a koutou reta i nga wahi katoa o te Motu nei, nga korero ranei e tupono ai ki a koutou hui, a koutou papa-purei, hutu-pooro, otira, nga korero hei whakangahau i te tangata korero i terei nupepa.

Konga reta katoa e tuhia mai ai, me tuhi ki te Etita o "Aotearoa", Nepia.

Ki te mea, ka kiia e kore te Maori e kaha ki te whakahaere i enei mea mo to ratou nei ano mahi, ka korero matou ki nga whai-korero tino whakaaro nui i korerotia mai ai kia matou e te Iwi Maori. Me titiro hoki nga motini maha, hangai, whai-tikanga, i puta i tetahi hui nui ki te Wairoa; o waru nga ra e whiriwhiri ana taua hui, no ratou anaake, tino whai-matauranga, whakaaro nui o ratou whiriwhiringa. Kahore e ngaro ana te whakaaro nui o te Iwi Maori. Heoi, e tika ana kia whiwhi ai ratou ki te mana whakahaere i ratou nei tikanga. He mea tango mai no roto i te Ripoata enei korero.

KI TE KAIPEREHİ O AOTEAROA.

E TA, ka nui toku koa i toku rongonga, mea ake te puta mai ai ki te ao marama tetahi nupepa ma te taha ki te Iwi Maori, ko "Aotearoa" te ingoa. Ki taku mahara he mea tika rawa atu tenei mo te taha ki te Iwi Maori, kia shei ai ratou ki te whakaattu i o ratou whakaaro ki nga mea e kinongia ana e ratou, a ki nga mea e paingia ana e ratou, mai rano o te taima o te Waka Maori, a tae mai ki te wa o Te Wananga. Ka mutu te whakaputa mai i o ratou whakaaro. Ki taku titiro e haere ana, e mahi ana ratou i roto i te pouritanga, ma tenei nupepa e ahei ai ratou ki te whakapuaki i o ratou mahara. He maha nga mea e haere he ana, he ana mo te taha ki te Iwi Maori, nga Ture o te Kooti Whenua Maori, nga mahi i roto i te Parematata. Tena au e whai kupu ano a ko ake nei, mo nga mea e mohiotia ana e au, e haere ha ana ki taku titiro. He neke kau tenei hei whkakamaunu tenei i te nupepa. Heoi ano,

NA TE RAUPONGA.

NO HOTO I NGA TURE O TE PAREMATA, MO NGA WHENUA MAORI.

Ko te Paremata tua-tahi o Nui Tireni, no te tau i haere ai a Hori Kerei ki Ingapari, i whakaturia ai, ara, no nga ra whakamutunga o te tau 1863. Ko taua Paremata ka 30 tekau tau e hanga Ture ana mo nga Maori me nga Pakeha. Ko nga Ture i mahia mo nga Pakeha, kaore e tino hangai mai ana ki nga rawa Maori engari, ko etahi o sua Ture e tino taumaha ana ki nga Iwi e rua, ko etahi o sua Ture e tino pai ana. Ko nga Ture e pa ana ki nga whenua Maori nga mea hei whakaaronga mana inahoki, ko nga Ture o pa ana ki nga whenua o te hunga Maori, ko reira nga mea e pa tuturu ana ki tonatina. I te taenga tua-tahi mai o te Pakeha ki tenei Motu, ka tahuri ki te hoko whenua i nga Rangatira, ko te utu he paraikete, he pu, he huka, he paraoa, he peeka, he rama. Inaiane, ka nui nga Rangatira, me o ratou hapu, e koreme ana i nga whenua o etahi atu hapu. Na i runga i te kaha o te hiahia o nga Pakeha ki te tango whenua, me te hiahia nui o nga Rangatira Maori ki te hoko, ka riro pokanoa nga whenua o etahi atu hapu. Ko te takotoranga tenei o nga hoko o mua atu o te tuhinga o te Tiriti o Waitangi, ka 52 nga tau kua pahure ake nei. No runga i enei mahi hoko he, ka tipu nga riri i roto i nga Maori ano kia ratou, me nga Maori ki nga Pakeha. He nui nga Maori i tae ki te hui i Waitangi e mobio ana ki te take o te riri a Te Rauparaha me Rangihaeata kia Kapene Wekepuru me ona hoa, mo nga whenua o Te Wairau. No tenei takiwa ka whakaturia e Te Kuini a Komihana Pene hei uiui i te tika i te he o aua hoko. Mehemea i ata tatari a Kapene Wekepuru kia oti te mahi a Te Komihana, kaore e maringi te toto. I muri mai i tena ka korerotia ki nga Maori ka takahia e te Kawanatanga te Tiriti o Waitangi, ka tangohia katoatia nga whenua Maori, ko nga mahinga kai anake i waiho kia ratou. Ka wehi a Hone Heke mo tenei, turakina ana te pou a Te Kawanatanga i Kororareka, koia nei te take o te pakanga tua-tahi i waenganui i nga Maori me te Kawanatanga. I kaha te korero a Hori Kerei, me te Eihopa Herewini me te Timuaki whakawa mo nga Maori, a ahakoa i pehia e te Kawana te riri, a i maatua tae mai ano te kupu a te Kawanatanga o Ingarangi kia i ia kia tika tonu te whakahaere i nga tikanga o te Tiriti o Waitangi. Ka haere a Hori Kerei, ka hangaia e te Paremata nga Ture. Te Ture tua-tahi, no te tau 1862, engari kaore i whai-mana. No te tau 1865 ka hangaia te Ture Kooti Whenua Maori, ko te mana i hoatu ki te Kooti i raro i taua Ture, kanui ana mahi hei whakamihartanga.

Na, no raro i taua Ture (1865) tangohia ana te whenua a te tokomaha, a, ka riro ki nga tangata kotahi tekau, te huuga i roto i te Tiwhikete. E hara i te mes na te Paremata te whakaaro kia pena nga whakataunga o nga Kooti Whenua Maori, kaore. Na te Kooti tonu ana mahi, i runga i te pohehetanga o ana whakatau. Na reira i riro atu ai te whenua a te hunga tokomaha ki nga tangata toko-iti. Otira, no taua wa rano, no te Ture o te tau 1865, i timataria ai nga mate me nga kino katoa mo

runga i te Iwi Maori, me ena whenua. Te take i puta ai sua mate, me nga kino, he kore mohio no te Paremata ki te hanga i nga Ture pai mo nga whenua Maori. Na reira i ahua raruraru ai tana whakahaere tikanga mo te taha Maori. Na, no te tau 1867 i hangnia ai e te Paremata tetahi Ture ano mo nga whenua Maori, i runga i te mana o taua Ture, e taea ana e te hunga kotahi-tekau i roto i te Tiwhikete, ko te tuku anake i te whenua ki te reti. E kore e ahei i a ratou te hoko, te mokete ranei i te whenua. Na, no nga tau o muri mai, ara, no te tau 1873, i tahuri ano te Paremata ki te hanga Ture mo nga whenua Maori. I roto i taua Ture i whakarereketia nga tikanga mo nga Tiwhikete, i whakaputaina i raro i nga Ture o mua, a, tapaina ketia, he Whakamaharatanga Take. I roto i aua Whakamaharatanga Take, i whakahuatia katoatia nga ingoa o nga tamariki i whai-take ki te whenua. Na te kore mohio o te Paremata i poheite ai tana hanganga Ture, ona tikanga mo nga mea e pa ana ki te Iwi Maori. Na reira i ahua raruraru ai tana whakahaere tikanga mo te taha Maori. Na, no te tau 1867 i mahia e te Paremata tetahi Ture hou monga whenua Maori hei whakaiatika i aua raruraru, -I runga i te mana o taua Ture, e taea ana e te hunga kotahi-tekau i roto i nga Tiwhikete, te tuku i te whenua a te Iwi ki te reti. E kore e taea e taura hunga te hoko, te mokete ranei, i te whenua, heoi, ko te tuku anake ki te reti. No te tau 1873, ka mahia ano e te Paremata tetahi Ture hou ano. I puta ano etahi raruraru i konei. Kaore i ata marama te whakahaere tikanga mo nga whenua, te hoko, reti, aha ranei, i raro i te mana o taua Ture. A, mau tonu te tipu mai o nga raruraru, no taua wa rano, taea noatia ki enei ra. Kei roto i te pouri e mahi ana. Kaore i marama te whakaaro a tetahi tangata a nga Kai-whakawa ranei o te Kooti Whenua Maori, o te Kooti Hupirim i ranei, ki nga tino tikanga katoa e manu ana i roto i nga Ture e pa ana ki nga whenua Maori. E aue ana te Iwi Maori i te hubua o nga mate e tau ana ki runga kia ratou me o ratou whenua. Kitea ana e ratou nga tau-mahatanga o te Kooti Whenua Maori, te nui o nga utu e tonoa ana mo nga whakawa whenua, me te nuinga o nga moni i pau i runga i aua huarahi whakahaere katoa. Kua kitea hoki nga mahi korero teka i roto i nga Kooti Whenua Maori. A, ka riro atu i runga i taua mahi korero parau nga whenua a nga tino tangata o te ratou Iwi ano, kaore nei e whai-take. Na nga mahi hianga a te Maori ki tona Iwi ake, enei mate. E tika ana kia kimihi a te Iwi Maori, me kore ranei tetahi huarahi ke, e taea ai te pehi i aua raruraru, hei arai atu i aua mate, kia whakamutua sua mahi he katoa, a, kia tipu ora ai te Iwi. Otira, me pehea? Era e taea te kimi i tetahi ara hou, kaore ranei? Me titiro tatou ki te whakaaro o nga rangatita Pakeha o mua, penei me Ta Hori Kerei, Herewini Pihopa, Ta Wiremu Matenga, Timuaki o te Hupirim Kooti i nga wa kua pahure atu. Ko sua rangatira Pakeha, he hunga mohio tera, e whakaaro nui ana, e aroha nui ana ki te Iwi Maori. Na, ki o ratou whakaaro he tikanga pai enei i whakahuatia i raro iho nei, ara:-

Tua-tahi. Mo nga whenua a nga hapu me nga Iwi.—Na, mo nga rohe. Aua whenua, ki te whakaaro e

ana Pakeha, e tika ana, ma nga Maori e mahi taua mahi, te whakatakoto rohe i waenganui o nga Iwi me nga hapu. No te mea ko ratou te hunga mohio ki nga korero a nga tipuna mo nga roherohe whenua a nga Iwi, me nga hapu. Na reira i pena ai te whakaaro o sua rangatira Pakeha, he ritenga pai ia, mehemea ka riro ki te Iwi Maori te mana whakahaere i taua mahi mo nga roherohe whenua. A, mehemea ka puta ake etahi tau-tohetohe i runga i taua ratou mahi, i runga ranei i nga korero a tetahi taha, a tetahi taha, nga rohe, heoi, e pai ana, kia tukua atu aua tohetohetanga ki te Kooti, mana e whakaoti, e whakatau.

I mua i nga wa o nga tipuna, mehemea ka puta ake he tau-tohetohe monga whenua, ka mura te abi, ka riri, ka mau ki te pu, ki te taiaha, ki te tao, hei patu, ara, i runga i te ngakau Maori. I enei ra, ka mahue atu aua tu ritenga o mua, a, ka waiho, ma te Ture e iri ana i runga i a tatou katoa, ma te Kooti e ata whakatau nga tau-tohetohe i runga i te korero a tetahi taha a tetahi taha ranei:—

Tua-rua. Mo nga whenua a nga Iwi, me nga hapu.—E tika ana ma nga Pakeha, ma nga kau-matua e whai-whakaaro ana ki te whakahaere tikanga mo nga whenua a nga Iwi, me nga hapu, kia puta he painga, he oranga mo te hunga katoa, nona nga whenua. He ritenga Maori tenei no mua, ma nga tangata mohio e tiaki te Iwi.

Ki Ta Hori Kerei whakaaro, he ritenga pai tena. No reira, no te wa o tona tuunga tua-ruatanga hei Kawana mo Nui Tireni, i whakaritea e ia te tikanga Runanga. Na, i runga i taua tu huarahi, i whai mana nga Runanga Maori ki te tuku i nga whenua hei reti, hei paamu, ki nga Pakeha e hiahia ana ki te tango whenna mo ratou. E taea ana nga whenua te tuku ki te reti, kaore hoki he raruraru i muri iho, no te mea i mua i te tukunga i te whenua ki te reti, kua korerotia, kua maatua whakaaetai nga tikanga me nga whakaritenga o te reti i roto i o ratou Runanga. Ko te nuinga rawatanga o nga tangata mohio o te Iwi Maori o tenei wa, whakaae ana ki aua ritenga e rua i korerotia i runga ake nei.—Ki o ratou whakaaro me pera, ano nga tikanga mo nga whenua, me nga ra e takoto ake nei.

I mua, i te mea e hokona ana nga whenua e te Maori ki nga Pakeha mo ratou, mo te Kawanatanga ranei, i korerotia nuitia nga korero katoa mo te hoko i te aroaro o te Iwi katoa, a, i reira hoki, i to ratou aroaro i whakaaetai, i whakaritea nga tikanga katoa mo aua hoko. Ko nga Rangatira Maori nga kai-whakahaere mo te taha ki a ratou. Ko nga moni katoa e whakaputaina mai ana mo te hoko, ka hawea ki te aroaro o te Iwi katoa, nona te wahi e hokona ana:—A, ka tuhaina atu nga moni e nga Rangatira ki te Iwi, i runga i nga Maori. A, pena ano hoki mo era atu tikanga whakahaere mo nga whenua Maori. Kei nga Kau-matua te mana. A, ki te haere he ta ratou whakahaere, heoi, ka mutu, ka whakakorea atu ta ratou mana, ka riro ko tetahi tangata hei riwhi mo tera kua turakina.

Ko te wehi nui, i tino wehi ai nga Maori, kei riro i te Pakeha o ratou whenua. No mua, no te taenga tua-tahi mai o te Pakeha ki tenei Motu taua whakaaro i whanau ai. Nga whawhai katoa o Nui Tireni no runga mai ano o te whenua, te putake mai o

AOTEAROA.

sua ia Timi Kara. Mehemea ka taea e koutou te mahi tetahi "tikanga" pai, hei tikanga e taea ai te whakahohoro, me te pai o te whakaotings i nga raruraru i runga i o koutou whenua, ara, mo runga i nga huarahi e puta ai he pai kia koutou, a, hei kukume mai hoki i nga tikanga e nohoia ai nga whenua, a e tino mohio ana ia tera te Paremata e whakamana i a koutou tikanga e whakaoti ai, ara, e kore ia e whakaware mai ki te tohe ki te Kawanatanga kia whai kupu ki te Paremata kia whakamana sua tikanga a koutou, a, e hara tenei i te kupu whakahihhi, ara, te ki, kaore te tunga whakatete e kaha ki te turaki i te mana o te Kawanatanga mo runga i enei tu mea. No te mea ka tauratia mai te Kawanatanga e nga whakaaro kaha o te katoa.

Tera koutou e marama i runga i aku whai korero, tera e kore rawa ahau e awhina i etahi ropu e mahi tikanga ana kia pa mai ai he mate kia koutou, ki te whakaae ranei kia pahitia etahi Ture e pa ai he mate kia koutou. I runga i enei kupu aku, ki taku mahara, tera enei kupu e pa ki nga whakaaro o etahi e nga Memu o te Paremata e noho tahi nei, a me nga Memu katoa ano hoki o te Paremata.

Kei te hiahia ahau kia whakahaerea ano nga mea kua korerotia ake nei e ahau, ara, i runga i a koutou whakahaere katoa, kia whai kanohi ki te titiro atu ki te tikanga nui e takoto nei i mua i o koutou aroaro, ara, ki te awhina, ki te tautoko hoki, me te whakatupu i te tikanga pai mo te whakahononoanga o te Motu nei ki te tangata, Pakeha. No te mea na tenei tikanga, ma tenei tikanga anake e ora ai te Waka, e kaha ai ki te tu i nga ngaru o te moana.

Ko Mangakahia tetahi o nga tangata i tu ki te whai korero, i whakamahara ia ki te Ripoata a nga Komihana mo nga Ture Whenua Maori, ko ahau hoki tetahi Memu o taua Komihana, i mea iz, ka kitea i roto i taua Ripoata nga korero mo nga raruraru e pa ana ki te Iwi Maori, he mea kohi mai i runga i nga korero a nga tangata o Aotearoa, no tetahi pito puta noa ki tetahi pito.

Na, e ki tuturu ana ahau, ka whai tikanga taua Ripoata mo roto i ta koutou hui nui, no te mea hoki ka kore koutou e ngenge i te rapunga i te ahue o nga tini raruraru, a, tetahi hoki kua whakamaoritaua Ripoata ki te reo maori. Ko taku kupu kia koutou, me ata titiro koutou ki nga wahi o taua Ripoata, e whakaatu ake ana i nga whakaaro o nga tino tangata nunui, e whakahaere nei i nga Ture o te Koroni, apiti atu hoki ki nga korero i whakina nei e nga tangata whai mahara o te Iwi Maori, me nga korero a nga Pakeha. Ko to ratou mohiotanga nei ki te titiro iho i runga i nga tikanga whakahaere, he tino mea nui rawa.

Na, i te mea hoki kei te mohio koutou, ko nga tikanga o tena Ripoata he whakaaro i etahi tikanga kia mahia hei Ture whakaoraora.

Kaore aku hiabia kia akiakina ahau i enei mea kia tangohia e koutou; Engari ka tino koa rawa ahau, mehemea ka taea e koutou te mahi o etahi tikanga pai atu, e taea ai te whakaoraora o koutou mate.

Otiia, kia marama ano koutou, ko aua tikanga (i roto i te Ripoata,) he mea whiriwhiri i runga i te ata whakaaro, me te mahi nui, mo reira, he mea tika kia ata whakaorohia aua mea.

Kei a koutou ano te whakaaro mo te tango i aua tikanga me pewhea ranei.

Ka whakanui ahau kia Meiha Keepa ki te Tiamana o tenei hui; mo runga i te marama, me te whai tikanga o tana whai korero. Otiia, mo runga i tana kianga kia whakaritea e tenei hui he tikanga kia kohikohi moni, kia whai uaua mo te pakanga, hei whakahere mo tenei mahi nui. Ko te tikanga kia whakaaturia ano e ia te tikanga kia koutou mo tana whakahere, kia taea ai nga tikanga e whai rawa ai, kia whiwhi ai hoki i te moni.

Ko te tikanga kia penei tana korero kia koutou, me taku ka korero atu nei, a, kua whakaaro ano hoki ahau kia whai kupu ki nga Maori katoa, ara, ko te mea e taea ai tenei mahi, (te kohi moni,) me tahuri koutou ki te ahu whenua, me whakareire a koutou tikanga o nga tau kua taha nei. Na aua tikanga hoki, i mahue ai koutou ki muri o nga whakahere, me nga tikanga e whai rawa ai.

Ko te mea e whiwhi ai i te rawa, me mahi e koutou o koutou whenua, kia tangohia ai e koutou te momonatanga o te whenua, ma te pena ka tata ai te tae atu ki te turanga e whakaarohia ai. Ko tenei te tino korero o taua ra.

Whakamutua ana e Timi Kara tana whai korero, me te nui ano o tana whakawhetai kia Heta Te Haara te Tumuaki o te hui, mo runga i te mahaki, me te ahua rangatira o tana whakahere i te hui. Kia Meiha Keepa hoki, koia nei te Tiamana o te Komiti. Me tana whakawhetai ano kia Ngapuhi nui tonu, mo te pai, me te atawhai pai ki nga Iwi i haere atu ki taua hui.

Ko nga mahi o taua hui, ahakoa kaore i pera te otinga, me o era atu hui i tu ra i mua atu, ara, pera me te mea i tu ki te Wairoa i tenei taua kua taha noi.

Engari kua whakapuare i te huarahi e pa ai te Iwi nui tonu o te Maori ki te tirotiro i nga tikanga e kiia ana e ratou he mea tino nunui rawa.

E kore ano hoki e ahei i te huinga o nga tangata 1500 ki te tino tirotiro atu kia aua tikanga nunui, ara, ki nga mea anake e tino whakaorohia ana, pera ano hoki i roto i nga hui a te Iwi Pakeha, he nui ano te maramatanga e puta mai ana i runga i nga whai korero mo runga i nga putake mahia, otiia, ka whaia ano ko te tino whakaaro a nga tangata toko-oni i whakaritea.

Ko ngarangatira, me nga kai-arahi, ka whiriwhiria e etahi atu o ratou katahi rano ka pono te mahi, ka taea hoki te mahi o nga Ture. Ko te tikanga o te hui nui ka tu nei ki te Waipatu, wahi o Hehitangi, "He Paremata na te Iwi Maori," Ahakoa, kaore e whai mana ki te hanga Ture mo te Kawanatanga Maori, engari ko nga mea e oti i tena hui, tera e whakaorohia e te Kawanatanga, me te Paremata o Nui Tireni.

Ko te mahi ma nga Iwi Maori he whiriwhiri i o ratou tino tangata matau hei haere atu ki taua hui ka tu nei ki te Waipatu, wahi o Hehitangi, kaua hei nga tangata rupahu noa iho, me nga tangata hapai i ratou ano. Engari hei nga rangatira whai whakaaro, me te ngakau pai.

Tera nga Iwi Pakeha o tenei Koroni puta noa, e tino whakaaro nui mai ki nga mahi a te Paremata a te Iwi Maori.

No te maa ko te wa tua-tahi tenei i hui penoi ai te Iwi Maori ki te whakahero mo runga i o ratou mate, me a ratou mea e hiahia ana i runga i te whakaaro kotahi.

Ki te whakaari hoki ki te Kawana-tanga me te Paremata, i etahi Ture hei whakahere mo te Iwi Maori.

Ka koa hoki te Kawanatanga, no te mea kua roa te wa i hiahiatia ai kia mohiotia te tino whakaaro o te Iwi Maori.

Ka koa ano hoki te Paremata, no te mea tana mahi i ia tau ia tau he hanga Ture mo te Iwi Maori, a kaore noa iho ona mohiotanga atu ki nga mea Maori.

Ka hari ano hoki te Iwi nui tonu o te Pakeha, no te mea ka tae mai te whakaaro. Ma tenei pea e taea ai te otinga o nga mate o te Iwi Maori, kua takoto noa mai nei, mo te takiwa roa,—me nga raruraru, me te nui o te pau o te moni, me te haere ki te Ture, koia nei nga raruraru e karapoti ana i a ratou whakahere ki te Iwi Maori, a katehi pea ka wuta.

KO ETAHI O NGA KUPU O TE RIPOATA A TE KOMIHANA.

I whakaputaina e Hamiora Manga-kahia i te hui ki Waitangi Pewhairangi te Ripoata, otira nga kupu whakatau a te Komihana i tu nei ki nga wahi katoa o te motu nei i whakahaua e ia kia korerotia ki te aroaro o te hui meake nei tu ki Heretaunga. A e kape ana matou i nga kupu patai a te Kawana o te Komihana, a me nga whakahoki mai i aua patai a te Kawana o te Komihana. Ko te maha o aua whakahoki mai e whakaatu ana i nga whakaaro a nga tangata Maori me a ratou kupu mo nga tau kua hori ake nei. Ko te pooti i kiia nei kia tu, i whakahekia. Engari, me whakatutetahi Komihana hei patapatai mo te taha ki nga moni e whakaritea ana mo te whakaakoatanga i nga tamariki, ko nga tautohe i waenganui i te Kawanatanga me nga Maori mo te taha ki nga moni e tiakina ana, ma te hui ki Hehitangi e ata whiriwhiri tenei kupu. He take nui tenei, ma reira hoki ka ahei nga tangata Maori ki te mahi i etahi tikanga nunui hei whakakaha i a ratou, ma nga tangata Maori e kii, he aha te kaha me homai ki nga Maori me taua Komiti, a ki nga tikanga e homai ai hei whakakaha i te Iwi Maori, a mehemea e kitea ana e te hui ka tu nei ki Hehitangi, ma ratou e whiriwhiri. Engari ko taua waka ko te waka ka maanu, a he pu tena e paku, a e kore e pakaru, mehemea ka puhipa.

KUPU WHAKAMUTUNGA.

WHAKAATURANGA.

Mo nga Mahi o Mua.

1. Kooti Take Whenua Maori mo nga raruraru o mua.

Mo a Muri.

2. Komiti mo ia poraka mo ia poraka.

3. Komiti, me te takiwa ranei mo te iwi ranei o ia takiwa o ia takiwa.

4. Tiati Takiwa, me te Komihana takiwa aro. Ko te Komihana koia ano hoki hei Tiamana mo nga Komiti o te takiwa, mana e whakaputa nga moni ki ia tangata, e whai-take ana ki nga poraka whenua.

He Poari mo nga whenua Maori. Ka whai hiiri tala Poari, ko taua Poari, hei mahi i nga mahi, ina kaore i tahuri era Komiti ki te mahi, ki te whakakore ranei. Ko te mana o taua Poari kia rite ki te hunga e whai-take

AOTEAROA.

7

ana ki te whenua, kia rite ranei ki te mana whakahaere tikanga o nga Komiti. Ara, tana mahi, hei mahi i nga mahi o nga Maori. Ko nga whai-taketanga katoa, ma te Poari Whenua Maori e whakahaere mo te hunga no ratou te whenua.

Me whakairi te moni e pau ana mo enei whakahaerenga a te Poari Whenua Maori ki runga ki te whenua, penei, e mea te utu i roto i te rau pauna kotahi.

Rapunga Take.

1. Komiti Maori mo hunga e ki ana na ratou te whenua.

2. Komiti Maori mo ia takiwa mo ia takiwa.

3. Tiati, me tetahi Komihana hoki mo te takiwa, me tetahi Ateha ano, ko te Ateha no tetahi takiwa ke atu.

Mo te Hoko.

1. Ma te Komiti o takiwa e whakarite.

2. Ma te Komihana e apurapu, e kimi naga tikanga me nga i tona, a, ka otu era, ka tuhituhia, ka wakaaturia ona whakaaro.

3. Ma nga Poari Whenua Maori e whakaputa nga Karaati, Tiwhikete ranei mo nga whenua.

Me mahara hoki tatou, ko te take i whakaturia ai tenei Komihana e te Kawana, hei whiriwhiri i enei putake, hei tohutohu atu hoki i etahi tikanga marama mo runga mo enei mea, ara:—

1. Mo nga mahinga o nga Ture e pa ana ki te hoko me tetuku a nga Maori i o ratou paanga whai-takotanga, ki naga whenua Maori i roto i te Koroni.

2. Mo runga hoki i te ahua o te Kooti Whenua Maori, me ona mahi, me ona tikanga whakahaere whakawa, i raro i nga Ture e whai-mana ana i tenei wa. Ka kimi hoki nga Komihana, me kore ranei etahi rite-nega ke atu mo nga mahi me nga whakahaere whakawa a taua Kooti; kia whakatutia houtia ranei taua Kooti i runga i etahi tikanga hou, etahi rite-nega pai, marama, kia mama haere ai tana mahi.

3. Mo runga hoki i ona ahua raruraru kua tupu ake i waenganui i nga Pakeha me nga Maori i runga i te hoko me te tuku i naga whenua Maori; nga raruraru ranei i tuku ake ai, na te mea, kihai i tino rite nga mahi tuku i runga i nga tikanga o te Ture. Tetahi, ka uiui ki naga raruraru mo nga whenua pera, e takoto raruraru ana, na te mea, kaore e tino rite nga tuku ki to te Ture tikanga, shakoa ko sua whenua, he mea tuku marama i runga i te ngakan fika, te ngakau ponoi a tetahi ki tetahi, i muri mai i te whakawakanga me te whakataunga o aua whenua e te Kooti Whenua Maori. Ka tirohia e nga Komihana kei te mau tonu ranei te he, te raruraru ranei, o aua tu tuku. Mehemea pera, he aha ranei te mea tika, kia meatia hei whakaora i aua mate, ara, mehemea, e pai ana, ki te whakatika i aua he, ki te whakaoti ranei i aua raruraru. Otira, e kore e ahei nga Komihana, i raro i te mana o tenei

rarangi, ki te uiui ki te keehi a tetahi tangata, kia whakaae ranei nga tangata e whai-tikanga ana ki taua keehi, te kawe mai ki te aroaro o nga Komihana. Kaua ano hoki nga Komihana e uiui ki te take ki tetahi whenua, mehemea kei te takoto raruraru ia, i te aroaro e tetahi Kooti whakawa, shakoa pehea ranei te ahua o taua Kooti; kei te aroaro ranei o tetahi hunga, tangata ranei, e whai-mana ana ki te whakawa, ki te whiriwhiri ranei i taua raruraru.

4. Kia whiriwhiria e ratou nga ritenga tino pai, tino marama kia whakatakotoria, a muri atu, mo nga whenua a nga Maori e tukua ana e ratou, hei whenua hoko, hei whenua tuku. Ka uiui ano hoki nga Komihana, ko ewhe naga tikanga pai me nga ritenga marama hei whakatakoto, kia puta tika ai tenei mahi.

5. A, ka uiui ano hoki nga Komihana ki era mea ke atu, e pa ana ki naga mahi o tenei Komihana, kia tino whakaaturia mai kia ratou nga whakaaro mo runga i naga putake uiui katoa, hei uiuinga ma ratou.

NGA KUPU WHAKAHOKI ENEI KI NGA PATAI I ROTO I TE KOMIHANA.

(Korerotia tahitia te 1 me te 3.)

I. Me penei te whakanonohoho o enei tu raruraru, keehi, ara:—

(a.) Ko nga keehi, kua oti te korero nga whakaritenga, a, whakaarohia ana e nga taha e rua, naga tangata katoa ranei e pa ana ki aua whakaritenga e tika ana, engari, i runga i tetahi kupu o te Ture, mana kore ana aua whakaritenga, aua pukapuka, otia kahore he kupu whakapae i te mahi he, ki ranei he mahi tahae aua whakaritenga.

(b.) Mo nga keehi, e tautohetia ana naga whakaritenga i waenganui i nga Pakeha me nga Maori; i te mea ranei, kua takahia naga ritenga o te Ture e aua Pakeha e o ratou kai-whakahaere ranei i te hokanga, i te tangohanga pehea ranei i te whenua.

(c.) Mo nga keehi, kua tata te whakaoti naga whakaritenga i raro i te mana o tetahi Ture e whai-mana ana i taua wa, otia, na te mea, i hanga hou tetahi Ture i muri mai, na reira kihai taea te whakaoti. Ko nga tu whakaritenga pera, kei raro i naga ritenga i whakahuatia i roto i te rarangi (a) i raro ranei i naga ritenga i whakahuatia i roto i te rarangi (b) i runga ake nei.

II. Ko te huarahi tenei e whakaarohia ana hei whakaora hei whakatika i aua tu raruraru me aua tu mate katoa, ara:—

(a.) Me whakatu tetahi Kooti, ka huaina tona ingoa, ko "Te Kooti Whakawa Take Whenua Maori." Me whai-mana taua Kooti ki te mahi whakawa i runga i naga ritenga o te Ture, i runga ano hoki i te

ahua kai-whakariterite, kia whai-mana hoki ki te whakatoi i naga take katoa, ki te whakaputa Tiwikete, Karaati ranei mo nga whenua, haunga ia naga whenua i kia i tangohia hetia i runga i naga mahi tahae, i naga mahi he ranei ki ta te Ture ritenga.

(b.) Kia toru nga Tiat i mo tana Kooti, Ma te Paremata ratou e whakatu e whakarite hoki te roanga o te wa e tu ai ratou hei tiaki. Kia tokorua o aua Tiat me Pakeha, kia kotahi me tangata Maori. Ma te Ture e whakarite te roanga o te wa, e tu ai ratou hei Tiat, me te utu ano hoki mo ratou.

(c.) I naga keehi i whakahuatia naga whakaritenga i roto i te rarangi (a) me naga keehi i huia ki raro i te rarangi (c) me (a), ma te Kooti, i te mea kua oti te uiui, e whakamana te take o te kai-hoko, kai-rihi, kai-tango mokete ranei.

(d.) I te rarangi (b) me te rarangi (b.) hui atu ki rarangi (c) ko naga keehi me naga mei tan-tohetohe katoa i huihua i roto i era rarangi, ma te Kooti e whakawa e whakatau i runga i tana e kite ai hei tika; otia, mehemea kua kia kia he mahi he ki ta te Ture tikanga, kua kitea ranei tetahi mahi tahae i roto i aua mea e takoto raruraru ana, heoi, ki te mea ka pera, ma te Kooti e tuku atu ki te Paremata tana Ripoata mo aua whakawa, me te whakatu ano i tona whakaaro, mo runga i naga korero i puta ake i roto i aua whakawa.

(e.) Ma te Kooti e whakamana, e whakatuturu naga whakaritenga, naga kirimina kua oti te whakarite i waenga i naga Maori, ko te nuinga ranei o ratou, me naga Pakeha, i te mea ra kua kitea e te Kooti e tika ana.

(f.) I naga keehi, me naga whakaritenga katoa me ka kitea e tika ana kia pera i raro i naga rarangi i runga ake me tu te Kooti hei kai whakariterite i naga raruraru e takoto tautohetia ana, a, me puta te whakatau a te Kooti i runga i tana e kite ai e tika ana.

(g.) Ko naga whakataunga katoa o te Kooti he tino whakaotinga, he tino whakataunga rawatanga. Kaore e tika kia ara ano he whakawa. A, ma te Kooti ano e whakahaere naga whakaritenga o tana whakatau. I naga whakawa katoa e kitea ana e pai ana ka tino whai-mana te Kooti ki te whakarite wawahanga i te hunga, e whai-tikanga ana kia aua whakawa, i waenganui i etahi ranei o ratou e hiahia ana kia peratia, ara, ki ta te Kooti hoki titiro e tika ana, kie te whakarite whakaoti hoki i naga pukapuka tuku me era tu mea.

E hara i te mea no naiane i tupu ake ai enei tu whakaaro. Kaore. No mua noatu enei whakaaro. Hui ki naga Komihana maha kua tu nei i raro i te mana o Te Kuini, a te mana o te Paremata ranei, na Ta Hori Kerei i

